

EVRENSEL SERGİLERDEN ÇAĞDAŞ SANAT FUARLARINA MEKÂN DENEYİMLERİ

Gözde Mulla¹

Özet

18. yy.'da ilk önce İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi diğer adıyla Endüstri Devrimi aslında bir makineleşme çağının başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Avrupa'da 18. ve 19. yüzyıllarda yeni buluşların üretime olan etkisi ile devam eden Sanayi Devrimi, önemli ekonomik, siyasal ve toplumsal dönüşümlere yol açmıştır. Modern dönemin belki de temelini oluşturan bu devrim, toplumsal yaşamın birçok alanında olduğu gibi sanat alanında da etkili olmuştur. Devrimle beraber gelen değişim, dönüşüm süreci gündelik hayatta ürün ve üretim bazında bir değişikliğe neden olurken, sanatta da mekân ve içerik bakımından; sanat yapıtlarının hem tekniği ve malzemeleri hem de konuları açısından değişime neden olmuştur. Bunun yanı sıra sergileme mekânlarında da büyük değişimler görülmüştür. Bir sergileme modeli olarak kabul edilen Evrensel Sergilerde, Sanayi Devrimi'nin beraberinde getirdiği, ağırlıklı olarak cam ve demir malzemeler kullanılarak oluşturulan konstrüksiyonlar içinde sergiler düzenlenmiştir. Dünyanın birçok yerinden gelen ülkelerin, pavyonlar halinde sergileme alanı oluşturduğu bu mekânlar bugünün önemli Çağdaş Sanat Fuarlarından biri olan Art Basel'de de varlığını sürdürmektedir. Bununla birlikte sanat yapıtlarının sergilendiği mekânlar açısından Evrensel Sergilerden Çağdaş Sanat Fuarlarına doğru giden süreçte, bu sergilerin festival havası dikkat çeker. Yılın belirli zamanlarında düzenlenen fuarlar çağdaş sanatın festivali olarak düşünülebilir.

Anahtar Kelimeler: Evrensel, Sergi, Fuar, Mekân

---

¹ Arş. Gör. Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, gozdemulla@gmail.com

PLACE EXPERIENCES FROM UNIVERSAL EXHIBITIONS TO CONTEMPORARY ART FAIRS

Gözde Mulla

Abstract

The Industry Revolution started first in England at 18. Century can be accepted as the born of an engineering age in realty. Indusry Revolution provide important economical, political and social conversions beside keeping its improvement by the effect of invitations on production. This revolution, that may be the baseline of Modern Age, was effective in art field just like in much fields of life. The change and conversion period that came by revolution, caused change in art on location and content fields, and also technique and subjects in works of art, as similar change on products and production in daily life. By this side, lots of big diferences were seen in exhibition areas also. As an exhibition model, in Universal Exhibitions, ehibition were arranged on constructions that are mostly made from glass and iron. These places which were gusted various countries around the world by partial exhibition areas owned to themselves, are alive today in one of the Modern Art Fair places, Art Basel. Beside this, on the period going from Universal Exhibitions to Contemporary Art Fairs, attention has taken to the festival atmosphere seen in exhibition of work of art. It is thinkable that the exhibitions are orgnized at certain dates in a year, as a festival of Modern Art.

Keywords: *Universal, Exhibition, Fair, Place*

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz çağda (21. yy.'da), sanat yapıtlarının sergilendiği mekânlar üzerine düşündüğümüzde, birçok alternatif mekânla karşılaşmamız mümkündür. Bu mekânlar zaman içinde, gerek toplumsal yaşamın gerek endüstri çağının getirdiği değişimlerden etkilenmiştir. Mekânsal anlamda etkili olan değişimler, yeni sergi modellerinin doğmasına neden olmuştur. Hem fiziksel olarak hem de bir sergileme modeli olarak değişime uğrayan bu mekânlardan söz ederken, tarihsel olarak daha geriye gitmemiz gerekmektedir. Mesela bundan üç yüz yıl öncesinde dünya çapında bir sergi düzeni oluşturan Evrensel Sergilere bakabiliriz. Bu sergiler, 1798 yılında endüstri ürünlerinin sergilendiği ilk Endüstri Sergisi ile başlamıştır.

Evrensel Sergilerdeki (Exposition Universalle) diğer adıyla Büyük Sergilerdeki (Great Exhibition) sanat yapıtlarının sergilendiği mekânlara baktığımızda, gerek dönemin getirdiği teknolojik gelişmenin gerek toplumsal yapının bu mekânlara etkisini görebiliriz. Özellikle de Sanayi Devrimi ile birlikte ağırlıklı olarak kullanılan cam ve metal malzemeli konstrüksiyonlar, bu etkinin izlerini açık bir biçimde sergi mekânında göstermiştir. Dönemin bir kırılma noktası olarak kabul edilebilecek olan devrim, modern döneme sanayi aracılığıyla kapısını açmıştır. Sonradan yıkılmak üzere inşa edilmeye başlanan sergileme mekânları Sanayi Devrimi'nin göstergesi olarak kabul edilirken, diğer yandan sanayi ürünlerinin sanat yapıtları ile beraber sergilendiği görülmüştür. Bu büyük sergilerle birlikte, önceden sanatın ayrıcalığı olarak düşünülen sergileme düzeni, artık sanayi ürünlerinin sergilenmesini de kapsamıştır.

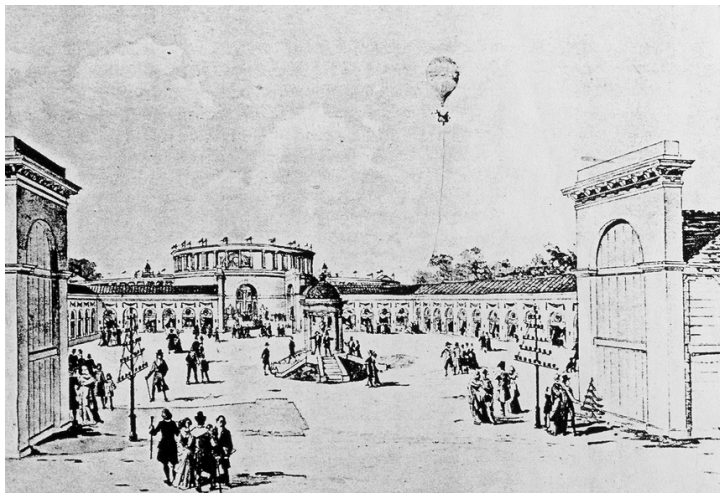
Evrensel Sergilerin başladığı dönem olan 19. yy. itibariyle, modern dönemin yaşama kattığı hız, bu hızın getirdiği ve aynı zamanda gerektirdiği dönüşümden söz etmek gerekir. Çağın beraberinde getirdiği hız, sanatı, içerik, biçim ve mekân açısından dönüşüme uğratmıştır. Daha hızlı üretilip daha hızlı bir şekilde izleyicisiyle buluşan sanat, daha kısa süreli sergilerde dolaşıma girmiştir. Tam da bu durum Sanayi Devrimi'nin etkileri ile beraber bizi Evrensel Sergilerden Çağdaş Sanat Fuarlarına götürmektedir.

EVRENSEL SERGİLERDEN ÇAĞDAŞ SANAT FUARLARINA MEKÂN DENEYİMLERİ

Sanat Fuarlarını kendi süreçleri içinde düşündüğümüzde, değişim ve dönüşüme uğramış farklı mekânlar ve içeriklerle karşılaştığımızı görürüz. Bu farklılıklar, fiziki olarak bir galeriden daha geniş, içerik olarak bir müzeden daha kapsamlı bir sanat mekânına işaret etmektedir. Bu anlamda, Çağdaş Sanat Fuarlarının başlangıcı, 18. yy.'da, müze ile mağazayı aynı mekânda bir araya getiren Evrensel Sergilere dayandırılabilir. Sanat eserlerinin ve endüstri ürünlerinin birlikte sergilendiği bu sergiler, sanat ve paranın bir araya geldiği bir mekân olarak ifade edilebilir. Yani finans bölgesi olarak da adlandırabileceğimiz sanayi alanı, Evrensel Sergilerde sanatla beraber yer almıştır. Bu bağlamda, Sanayi Devrimi'nin sanata ve aynı oranda da sanat yapıtlarının sergilendiği mekâna etkisi göz ardı edilemeyecek durumdadır.

EVRENSEL SERGİLER

Evrensel Sergilerin ilki olarak kabul edebileceğimiz 1798 Paris sergisi, Jacques Louis David tarafından düzenlenen ilk Endüstri Sergisidir. Endüstri Fuarı (Industrial Exposition) olarak da adlandırılan bu sergi kapsamında saatten mobilyaya, tekstilden ziynet eşyalarına kadar pek çok ürün sergilenmiştir. (görsel 1) Üç gün süreyle açık kalan sergide 68 ayrı salon yer almıştır. Bu sergi, bir nevi lonca kısıtlamalarından kurtulan bireyin festivali olarak görülmüştür.

Görsel 1: Endüstri Sergisi, Champ de Mars, Paris, 1798

<http://www.arthurchandler.com/1798-exposition/> (erişim: 20.10.2015 15.10)

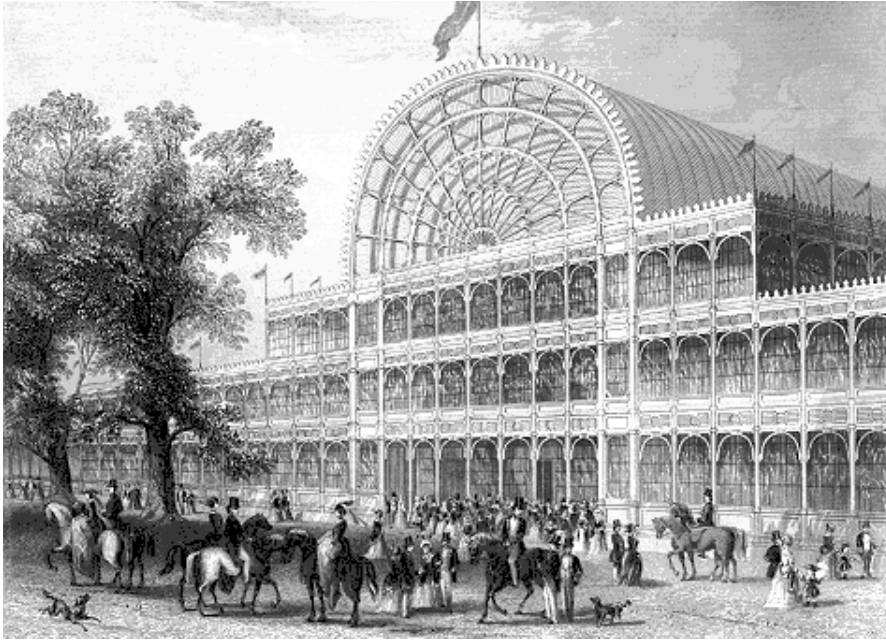
“Dünya Sergileri mal denen fetişe yönelen hac ziyaretleridir. “Avrupa, mal görmek için, bir yerden bir yere taşındı boyuna” der Taine 1855’te. Dünya Sergilerinin öncülü, ilki 1798’de Mars Alanı’nda kurulan ulusal endüstri sergileridir. Bu sergi, “işçi sınıflarını eğlendirmek” isteğinden doğar ve “aynı sınıflar için bir kurtuluş bayramı” olması dilenir. İşçi kesimi müşteri olarak ön plandadır. İleride sergilerin çerçevesini oluşturacak olan eğlence endüstrisi henüz ortada yoktur. Çerçeveyi halk bayramı oluşturur.” (Batur, 2015:36)

Endüstrinin büyük bir gelişme gösterdiği 19. yy.’ın özellikle ikinci yarısında Endüstri Sergileriyle birlikte dönüşen sergileme modelleri, Minardi’nin “kapitalizmin şanlı festivalleri” dediği Evrensel Sergi (Exposition Universelle) fikrine evrilir (Artun, 2006, s.206). Modern endüstriyle eşzamanlı olarak doğan bu sergiler, bir yandan yeni malzeme ve teknolojiyi insanlara sunarken, diğer yandan mimari açıdan yeni sergileme mekânlarının tasarlanmasına olanak sağlamıştır.

Dönemin ilk evresini oluşturan, toplumların ve toplumların yaşamlarının, endüstrinin sunulduğu Paris sergilerinin ardından, yüzyılın ikinci yarısında Londra’da da bu sergileme düzeni devam etmiştir. Düzenlenen sergiler için binalar inşa edilirken, bu mekânlar endüstri ürünlerinin kolay bir biçimde dolaşıma girmesini sağlayacak nitelikte yatayda geniş bir alana yayılmıştır. Sergilerin düzenlendiği binalar, kolayca kurulup serginin ardından sökülecek şekilde düzenlenmiştir. Böylece, müze geleneğinden gelen bir kültür, hem ilk kez sonradan yıkılacak olan sergileme mekânları tasarlamış hem de yeni mekân düzenlemeleri yapmıştır.

SERGI İÇİN KRİSTAL SARAY

Paris ve Londra'nın ardından giderek bütün Avrupa ve ABD'de görülen bu Evrensel Sergilerin büyük bir festivale dönüşme süreci, 1851'de Londra'da özel olarak inşa edilen Crystal Palace'da düzenlenen, hemen hemen bütün ülkelerin endüstriyel ürünlerinin sergilenmesi ile başlamıştır. 1851'deki Büyük Sergi, önceki sergilerden farklı olarak uluslararası bir kapsama ulaşmıştır.

Görsel 2: Londra Evrensel Sergisi, Crystal Palace, 1851, Londra <http://2010worldsfair.com/1851-great-exhibition-of-the-works-of-industry-of-all-nations-london-england-united-kingdom/> (erişim: 27.10.2016 16.15)

Görsel 3: Doğu Nefi, Londra Evrensel Sergisi, Kristal Saray, 1851

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Great_Exhibition_View_of_Eastern_Nave_by_HF_Talbot_1851.jpg

(erişim: 27.10.2016 11.16)

Yaklaşık 6 ay süreyle açık kalan sergiyi, yabancı ülkelerden gelenlerle birlikte altı milyonun üzerinde insan ziyaret etmiştir. Dünyanın hemen her yerinden 15.000 katılımcı olmuştur. 90.000 m2 alanı kaplayan sergi binasının içinde kilometrelerce tezgâhlar açılmıştır. Girişin ücretli olduğu sergide, Doğu'dan gelen katılımcıların insan ve mekân yerleşimleri yer almıştır. Dünya'nın farklı ülkelerinden gelen katılımcıların özellikle de Doğu'dan gelenlerin sergi süresince Crystal Saray'da yaşamaları, onların gündelik hayatlarını Batı'ya sunmaları anlamına gelmiştir.

“Dünya Sergileri (...). İnsanın önüne, aklını dağıtmak için gireceği bir hayal dünyası açarlar. Eğlence endüstrisi insanı mal üzerine çıkararak bu dünyaya girmesini kolaylaştırır. İnsan kendini eğlence endüstrisinin manipülasyonlarına teslim ederek hem kendinin hem başkalarının yabancılaşmasının tadını çıkarır” (Batur, 2015:36).

1798 Paris Sergisi'nin festival havası daha sonra düzenlenen sergilerde daha da netleşmiştir. “Kapitalizmin küresel zafer çağı, kendi kendini kutlamanın yeni dev törenleriyle, zenginlik ve teknik ilerlemenin şanına adanmış her biri krallara layık anıtlarla kaplanmış (sayıları ve çeşitleri giderek artan ürünlerin sergilendiği ve astronomik sayıda yerli ve yabancı turistin akın ettiği Londra'daki [1851], (...)) gibi) Dev Uluslararası Sergilerle açıldı ve taçlandırıldı.” (Hobsbawm, 2012;46,47)

Böylece 19. yy. yaşamının dışında kalan eğlence kavramı, yüzyılın ikinci yarısında düzenlenen Evrensel Sergilerle birlikte hayatın içine girmiştir. Bununla birlikte geçmişten gelen sergilerin pratik ve resmi karakterleriyle festival

karakterleri arasındaki karşıtlık yavaş yavaş kırılmaya başlamıştır. Artık daha az insanın gezdiği ama daha masraflı olan galeriler finanse edilmeye başlanmıştır.

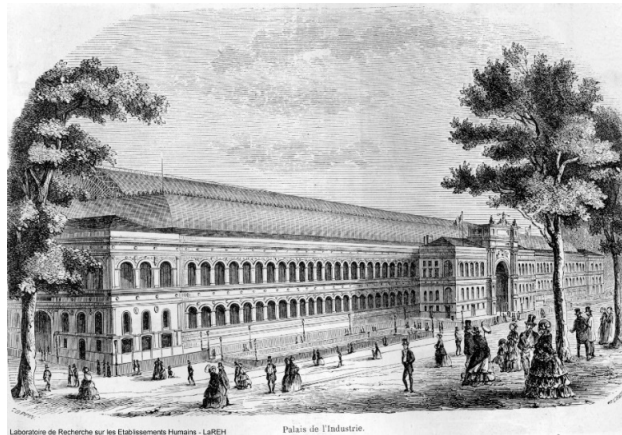

Görsel 4: Güzel Sanatlar Sergisi Binası, 1855 Paris Evrensel Sergisi, 1855
https://fr.wikipedia.org/wiki/Exposition_universelle_de_1855 (erişim: 30.10.2016 09.45)

Görsel 5: Güzel Sanatlar Sergisi, Paris Evrensel Sergisi, Paris Evrensel Sergisi, 1855
<http://expositions.bnf.fr/napol/grand/113.htm> (erişim: 30.10.2016 09.48)

1855'te Paris'te açılan Evrensel Sergi için İmparator III. Napoleon'un emriyle Londra'daki Crystal Palace'a benzeyen özel bir sergi sarayı inşa edilmiştir. Fransa'nın sanattaki üstünlüğünü gözler önüne sermek için, sadece sanat yapıtlarının yer aldığı Güzel Sanatlar Sergisi (Exposition Universelle des Beaux-Arts) düzenlenmiştir ve bunun için de ayrıca bir bina inşa edilmiştir.

Görsel 6: Paris Evrensel Sergisi, 1855,
<http://www.etsm.org.tr/etsm/index.php?r=kronoloji/view&id=3> (erişim: 31.10.2016 09.50)

Dönem itibariyle, 19. yy. sömürgecilik ve imparatorluk yüzyılı olarak kabul edilmiştir. Sömürgecilik kavramı kendisini, 1867 yılında düzenlenen Evrensel Sergi, diğer adıyla 2. Dünya Fuarı'nda göstermiştir. "Dünya Sergileri malların evrenini kurar. (...) Evreni modernleştirirler." (Batur, 2015:37) Fransa'nın

dünyanın çeşitli yerlerinden gelen sömürgeleri ve bu sömürgelerin uzak topraklardaki gündelik hayatı, ülke isimleri altında düzenlenen pavyonlarla dünyaya sunulmuş, bir nevi teşhir edilmiştir.

Görsel 7: Tunus Pavyonu, Fas Pavyonu, 2. Dünya Fuarı, Paris, 1867

<http://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft8x0nb62g;chunk.id=0;doc.view=print> (erişim: 31.10.2016 10.10)

Görsel 8: Japonya Pavyonu, 2. Dünya Fuarı, Paris, 1867

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Japanese_Satsuma_pavillion_at_the_French_expo_1867.jpg (erişim: 31.10.2016 10.10)

ZAFER TEMSİLİ: EİFFEL KULESİ

Evrensel Sergilerdeki mekân deneyimlerinin belki de en modern formu Eiffel Kulesi'dir. Sanayi Devrimi'nin 100. yılında, 1889 Paris Evrensel Sergisi'nin girişi için inşa edilen kule, tamamen metal konstrüksiyonla oluşturulmuştur. Diğer evrensel sergilerde olduğu gibi, daha sonrasında yıkılmak üzere inşa edilen Eiffel Kulesi'ni modern dönemin temsili olarak tanımlamak yanlış olmasa gerek.

“(...) mimarlığın dile getirdiği şey, bir ‘hakikat’ değil, onu yarratan toplumun kendine duyduğu özgüvendi ve en iyi mimarlık örneklerini (salt büyüklüğü yüzünden bile olsa) bu denli etkileyici yapan şey, burjuvazinin yazgısına sorgusuz sualsiz duyulan muazzam inançtı. Mimarlık, toplumsal simgelerin bir diliydi. O yüzden, onda gerçekten yeni ve ilgi çekici olan şey, bilinçli gizleme; (1851 tarihli Crystal Palace'ta, (...) Eyfel Kulesi'nde olduğu gibi) yüzünü ancak nadir durumlarda, simgeleyeceği şey bizzat teknik ilerleme olduğunda alenen gösteren muhteşem bir teknoloji ve mühendislikti” (Hobsbawm, 2012;313,314)

Görsel 9: Paris Evrensel Sergi, 1889 <http://www.etsm.org.tr/etsm/index.php?r=kronoloji/view&id=10>
(erişim: 31.10.2016 10.15)

Kuleden bakıldığında sergi, Paris ve dünya seyredilirken Fransa'nın sanatın merkezi olma düşüncesini de görmek mümkündür. Modern dünya manzarasına hâkim olan Eiffel ile birlikte Evrensel Sergiler, dünyayı sergilemekten çok artık dünyaya bir sergi düzeni vermişlerdir. Artık dünya, bir sergiye dönüşmüştür. 1889 Paris Evrensel Sergisi için inşa edilen bu devasa yapıyla birlikte sanayinin sanata egemen olma düşüncesinin ortaya çıktığı söylenebilir mi?

Günde 12000 ziyaretçinin geldiği, bu ziyaretçilerin pek çoğunun da Eiffel'i görmek için geldiği düşünülürse, Sanayi Devrimi'nin egemenliğinden söz etmek mümkün gibi görünüyor. Hatta bu devasa yapının yarattığı mekânsal hâkimiyet düşünüldüğünde, 1889 Paris Sergisi'nde devrimin 100. yılının ve belki de özellikle sanayinin egemenliğinin kutlandığını söylemek de mümkündür.

Görsel 10: Mısır Pavyonu, 1889 Paris Evrensel Sergisi

<http://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft587006k2;chunk.id=0;doc.view=print>

(erişim: 31.10.2016 12.10)

“Modernizmin birçok katalizöründen biri de, bağımsız bir alan olarak güzel sanattan haberleri bile olmayan kültürler tarafından üretilen sanatların keşfiydi. Örneğin, Afrikalıların ritüel maskeleri ve fetiş figürlerinin Picasso tarafından asimile edilişi (Les demoiselles d'Avignon, Avignonlu Kızlar, 1907), tıpkı daha önceleri Japon baskı resimlerinin postempresyonistler üzerindeki etkilerinde olduğu gibi, uzun süre modernizm efsanesinin bir parçası olarak kalmıştır. Bu olayın müzikteki karşılığı ise 1889 Paris Sergisi'yle (ki Eyfel

Kulesinin açılış töreni de bu çerçevede yapılyordu) egzotik Afrika ve Asya ritmlerinin keşfiydi.” (Shiner, 2013: 330)

Sömürgelerin teşhiriyle birlikte mekânsal kaygıyı artıran bu düşünce, imparatorluğun her cephesinin en gerçekçi görünümüyle resmedilmesini gerektirir. Sergi dışındaki dünyanın, gerçekliğin okunabilmesi artık sadece serginin verdiği düzen içinde mümkün olmaktadır. Dünyanın bir sergi olarak kavrandığı modelde, sergilenme öncesinde gerçeklik, henüz anlam kazanmamış, saf varoluştan ibaret bir dış âlemi ifade eder.” (Artun, 2006:213)

Dünyayı temsilleri sayesinde anlamlandıran ve gerçekliği düzene soktuğu nesnelere aracılığıyla okuyan Avrupa-Merkezci dünya görüşünün en çarpıcı sahnelerinden biri 19. yüzyıl müzelerinin yanı sıra Fransız Devrimi'nin yüzüncü yılında Paris sergisi için inşa edilen Eiffel Kulesi'dir. “Evren” sergisinin üzerinde yükselen Eiffel, Aydınlanma Çağı'nın temsili olarak vücut bulmaktadır. Sanayinin sanata egemenliğinin açık bir göstergesi olarak modernliğin zaferini cisimleştirmektedir. Müzeleştirilmiş dünyanın gözlem kulesi olarak nitelendirilen Eiffel, dünyanın seyredilerek kavranabileceği fikrinin nesneleşmesidir.

YENİ MEKAN DENEYİMLERİ: ÇAĞDAŞ SANAT FUARLARI

Evrensel Sergiler, 1914 yılına kadar 8 ila 10 yılda bir yapılırken, 20. yy.'ın başlarında her iki yılda bir yapılmaya başlanmıştır. 1914'ten sonra düzenlenen sergilerin sayıları azalmakla birlikte çapları giderek daha da genişlemiştir. Sanayinin egemenliğinden sıyrılarak sergilenen sanat, artık daha geniş bir alana yayılmaktadır. Sayıları azalan sergilerin gezilip görülme süreleri de kısalmıştır.

Görsel 11: Armory Sergisi, New York, 1913

http://www.artic.edu/aic/libraries/pubs/1913/AIC1913ArmoryShow_Photo_1.jpg

(erişim: 01.11.2016 16.10)

Yaklaşık 1 ay kadar açık kalan Armory Sergisi de tıpkı Evrensel Sergiler gibi, sergileme modelleri içinde bir kırılma noktası olarak görülebilir. 1913'te New York'ta düzenlenen sergi, 20. yy.'ın ilk sanat fuarı olarak, Braque, Duchamp ve Kandinsky gibi resamlara yer vermiştir. ABD'de 20. yy.'ın en önemli sanat olayı olarak kabul edilen Armory Sergisi, asıl adıyla Uluslararası Modern Sanat Sergisi, New York'ta 17 Şubat-15 Mart 1913 tarihleri arasında 69. Alay Kışlası adlı yapıda açılır. 1912 yılında Köln'de düzenlenen, Van Gogh, Picasso, Cezanne ve Munch gibi sanatçıların bulunduğu, ilk defa modern sanatın envanterini gerçekleştiren resim ve heykelin bir araya getirildiği sergiden model alan Armory, Avrupalı avangard sanatçılarla ABD'li sanatçıların yapıtlarından oluşmaktadır.

Görsel 12: Sanat Pazarı, Köln, 1967

<http://www.dw.com/en/art-cologne-the-fair-that-revolutionized-the-way-we-buy-art/a-19183052>
(erişim: 1.11.2016 16.20)

20. yy.'ın ortalarına gelindiğinde ise artık Çağdaş Sanat Fuarlarından söz edilmeye başlanmıştır. “Çağdaş fuarlar, 1965 yılında Lozan'da önce bir grup galerinin yönetiminde başlamış. Sonra giderek kendi başlarına şirketleşmişler. 1967'de düzenlenen Kölner Kunstmarkt (Köln Sanat Pazarı ilk çağdaş Sanat Fuarı sayılıyor. (1989'dan sonra adı sonradan Art Cologne olarak değiştiriliyor)” (Artun, 2011, s.157)

1970 yılında, İsviçre'nin küçük ve sakin bir kenti olan Basel'de düzenlenen, Art Basel dünyanın en çok ses getiren Çağdaş Sanat Fuarı olmuştur. Yaklaşık 3 gün süren fuar için insanlar dünyanın hemen her yerinden gelmiştir. Dolayısıyla fuar süresince Basel kentinin nüfusu neredeyse 2 katına çıkmıştır. Evet, artık sergilerin sayısı azalmış, süresi kısalmış, çapı ise hala çok geniştir. “Art Basel 1970'te ilk kez açıldığında bir bit pazarını andırıyordu. Resimler duvarlara arka arkaya yaslanıyor ve sanat simsarları rulo yaptıkları tabloları koltuklarının altında taşıyorlardı. Bugünlerde fuar saygın bir ortam sağlıyor.” (Thornton, 2012, s.95)

Bugün, fuar mekânına dışarıdan bakıldığında siyah cam bir kutuyla karşı karşıya olma fikri mekânsal kaygıların sergi modeline yansıdığını göstermektedir. Art Basel’de çok yüksek tavanlar ve şeffaf duvarlarla birlikte mimarinin görünmez olma eğilimi sanatı ortaya çıkarmaya yöneliktir.

Art Basel, Almanca’da fuar, panayır olarak karşılığını bulduğu *messe* adı verilen, fuar için inşa edilmiş olan sergi binasında yer almaktadır. “Ortaçağ’dan bu yana kutsal pazarlar için kullanılan sözcük, bugün pazar kavramına doğru evrilen fuarlar için de kullanılmaktadır” (Thornton, 2012, s.95). Aynı zamanda ayın anlamına gelen sözcüğün dünyanın en büyük ve en önemli sanat fuarlarından birinin mekân tanımlaması için kullanılması belki de bir ritüele işaret etmektedir. Kim bilir... Burada, belki, bir sanat eleştirmeni olan Jerry Saltz’ın sözlerini aktarmak yerinde olur; “Sanat fuarları gerçekte, samimiyetin, inandırıcılığın, sabrın ve bırakın tekrardan bakmayı, dikkatle bakmanın bile esas itibariyle söz konusu olmadığı bir alım satım türü için, adrenalin yükselten gösterilerdir.” (Altun, 2012:257)

Sanat eserlerinin bir yığın haline geldiği bu mekânlar, sanatseverlerin rağbet ettiği kamusal sergi mekânlarından ziyade, sanat piyasasına finans açısından hâkim olan insanların kendi aralarında düzenlediği ve kimliklerini ispat ettikleri birer şenlik mekânları olarak tanımlanabilir mi?

Görsel 13: Art Basel Sanat Fuarı, İsviçre, 1975

<https://www.artbasel.com/about/history> (Erişim: 1.11.2016 16.42)

Sergileme düzeni ve sunumuyla koleksiyonculara mekânsal anlamda kolaylık sağlayan fuarlar, oraya gelen insanların (alıcıların) zamanla yarıştığı mekânlardır. Galeri veya müzedekinden farklı bir işleyişe sahip olan fuarlarda “satıldı” etiketlerinin varlığı bile bir görsel şölen sağlayabilmektedir. “Yeni küresel kentlerde devreye sokulan şık geliştirme projeleri, vaktiyle yoksul ama hayat dolu olan mahalleleri mutenalaştırırken, sanat dünyasının “fuarlaştırılması” da

yenilikçi ve eleştirel sanatsal yaratıcılığı bayağılaştırıyor. Sanat fuarlarının web sitelerinde karşımıza sürekli şampanya eşliğinde parti yapan insanların resimleri çıkıyor, sanat eserleri ise bu partilerin fonu konumunda.” (Hou Hanru, Çeviri: Elçin Gen, e-skop). Çağdaş sanatın pazar yeri olarak da adlandırılan fuarlar, piyasanın çizdiği çerçevenin sınırlarına sadık kalarak bir mekân deneyimi sunmaktadırlar.

Sergileme modelleri içinde yer alan fuar yapısı teknoloji çağının getirdiği hızdan etkilenmiş, bu hız, sergilerin biçimini, süresini değiştirmiştir. Bundan 300 yıl öncesinde ülkelerin ürettiği objelerin dünya piyasasına girmesi için düzenlenen sergiler, bugün artık sanatın piyasaya daha hızlı girmesi için bir model oluşturmuşlardır. Çağdaş Sanat ve Kültüralizm adlı kitabında Artun, Evrensel Sergiler ve Dünya Fuarları ile bağlantıyı şöyle kurmaktadır; “(...) dünya fuarları ve evrensel sergiler de yalnızca sömürgeci pratiklerin önemli bir parçası değil, aynı zamanda temsilin doğasını örnekleyen önemli bir motiftir: Dünyayı bir resim olarak kurmuş, izleyici topluluğu karşısında bakılacak, tecrübe edilecek ve incelenecek bir teşhir nesnesi olarak düzenlenmiştir.” (Artun, 2013;129)

SON SÖZ

Modern dönemin beraberinde getirdiği hız, devinim ve bunlara bağlı olarak tüketim, yaşamı doğrudan etkilemiştir. Bu hız, gündelik hayatı, toplumsal yaşamı, gündelik hayatın nesnelere olduğu gibi sanatı da etkileyerek onu çevrelemiştir. Sanat yapıtından söz ederken onun üretildiği zamanı yok sayamayacağımız gibi onun bulunduğu mekânı da yok sayamayız. İzleyici ile buluşma yeri olarak önemli bir yere sahip olan sergileme mekânı, kimi zaman sanat yapıtını şekillendirip, ona içerik katar.

Evrensel Sergilerle başlayan bir sürecin, içinde yaşadığımız çağa kadar gerçekleşen değişim ve dönüşümü incelendiğinde, sanat yapıtlarının sergilendiği önemli mekânlardan biri olan fuarlardaki değişim dikkat çekicidir. 18. yy.’dan bu yana fiziksel olarak farklı yapılarda ve biçimlerde karşımıza çıkan fuar mekânları, günümüzde sanatın arkasında eriyen, şeffaflaşan yapılara dönüşmüşlerdir. Artık endüstri ürünleri ile beraber sergilenmeyen sanat sadece kendine ait olan bu şeffaf mekânlarda yer almaktadır.

İnsanların 19. yy.’da merakla gezip görmek istedikleri endüstri ürünleri, makineler, yeni buluşlar, yerlerini, şimdilerde Art Basel’de olduğu gibi, ünlü sanatçıların yapıtlarına bıraktı. Bu yapıtların, alıcılar tarafından büyük bir heyecan

içinde satın alınmak üzere beklediğini düşünürsek, Art Basel'in Messe adı verilmiş olan mekanı için belki de Lefebvre'den panayır kavramı ile ilgili kısa bir alıntı yapmalıyız;

“Panayır, varlığını sürdürmesi ve sanayileşmesi bir şaşkınlık konusu olan popüler yer. Talep edilen kopuşu, şiddetli gürültü ve müzik sağlar. Orada mütevazı ve hareketli, olağandışı ve bayağı bir mikrokozmosa girilir. Görünüşte pek az masrafla. Bu mikrokozmostan tek dışlanan, çalışmayı hatırlatan şeylerdir.” (Lefebvre, 2015:47)

Modern dönemle birlikte fuarların festival havasının sınırlarını çizebilmek zordur. Nitekim özel jetlerin indiği havaalanından başlayan çizgi fuar bitiminde boşalan çek defterinde son bulabilir. Günümüzde alışveriş merkezlerinin insanların tüm ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde biçimlenmesi durumu, fuarlar için de geçerli sayılabilir. Alışveriş merkezi içine yığılan; yeme, içme, izleme, giyinme ve eğlenmenin karşılandığı mekânlar vardır. Bu bağlamda düşünüldüğünde fuarlar da galerilerin, sanat yapıtlarının ve koleksiyonerlerin bir arada bulunabildiği kısa süreli mekânlardır. Gerek sanatçı gerekse sanat eserini araştırma, inceleme ve satın alma durumunu bir arada yapabilme fırsatı vermesi açısından fuarlar, alışveriş merkezinin sağladığı kolaylığı sağlamaktadırlar. 21. yüzyılda, dünyanın kazandığı hız göz önüne alındığında fuarların sağladığı kolaylık açısından, Çağdaş Sanat Fuarları sürecinin başladığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Artun, A. *Sanat Müzeleri 1: Müze ve Modernlik*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006

Artun, A. *Çağdaş Sanatın Örgütlenmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011

Artun, A. *Çağdaş Sanat ve Kültüralizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013

Lefebvre, H. *Gündelik Hayatın Eleştirisi*. Çev. Işık Ergüden. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2015

Shiner, L. *Sanatın İcadı*. Çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013

Thompson, D. *Sanat Mezat*. Çev. Renan Akman. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012

Thornton, S. *Sanat Dünyasında Yedi Gün*. Çev. Mine Haydaroğlu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012

Walter Benjamin. *Paris XIX. Yüzyılın Başkenti*. Haz. Enis Batur. Modernizmin Serüveni. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2015

İNTERNET KAYNAKLARI

Hasol, D. Mimarlık, Sergiler ve İletişim; 01 Mayıs 1996; Erişim Tarihi: 27.10.2016; <http://www.doganhasol.net/mimarlik-sergiler-ve-iletisim-2.html>

Hobsbawm, E. J. *Sermaye Çağı*. Çev. Mustafa Sina Şener. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2012

Hou, H. *Sanatın Fuarlaştırılması*. Çev. Elçin Gen; 03 Ocak 2012; Erişim Tarihi: 27.10.2016; <http://www.e-skop.com/skopbulten/sanatin-fuarlastirilmesi/477>

Pauline De T. The Expositions Universelles in Nineteenth Century Paris; Erişim Tarihi: 10.01.2016; <http://library.brown.edu/cds/paris/worldfairs.html#contents>

GÖRSEL – İŞİTSEL KAYNAKLAR

Görsel 1: Endüstri Sergisi, Champ de Mars, Paris, 1798
<http://www.arthurchandler.com/1798-exposition/> (Erişim: 20.10.2015 15.10)

Görsel 2: Londra Evrensel Sergisi, Crystal Palace, 1851, Londra
<http://2010worldsfair.com/1851-great-exhibition-of-the-works-of-industry-of-all-nations-london-england-united-kingdom/> (Erişim: 27.10.2016 16.15)

Görsel 3: Doğu Nefi, Londra Evrensel Sergisi, Kristal Saray, 1851
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Great_Exhibition,_View_of_Eastern_Nave_by_HF_Talbot,_1851.jpg (erişim: 27.10.2016 11.16)

Görsel 4: Paris Evrensel Sergisi, 1855,
<http://www.etsm.org.tr/etsm/index.php?r=kronoloji/view&id=3> (erişim: 31.10.2016 09.50)

Görsel 5: Güzel Sanatlar Sergisi Binası, Paris Evrensel Sergisi, 1855

https://fr.wikipedia.org/wiki/Exposition_universelle_de_1855 (Erişim: 30.10.2016 09.45)

Görsel 6: Güzel Sanatlar Sergisi, Paris Evrensel Sergisi, 1855

<http://expositions.bnf.fr/napol/grand/113.htm> (Erişim: 30.10.2016 09.48)

Görsel 7: Tunus Pavyonu, Fas Pavyonu 2. Dünya Fuarı, Paris, 1867

<http://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft8x0nb62g;chunk.id=0;doc.view=print> (Erişim: 31.10.2016 10.10)

Görsel 8: Japonya Pavyonu, 2. Dünya Fuarı, Paris, 1867

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Japanese_Satsuma_pavillion_at_the_French_expo_1867.jpg (erişim: 31.10.2016 10.10)

Görsel 9: Paris Evrensel Sergi, 1889

<http://www.etsm.org.tr/etsm/index.php?r=kronoloji/view&id=10> (Erişim: 31.10.2016 10.15)

Görsel 10: Mısır Pavyonu, 1889 Paris Evrensel Sergisi

<http://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft587006k2;chunk.id=0;doc.view=print> (Erişim: 31.10.2016 12.10)

Görsel 11: Armory Sergisi, New York, 1913

http://www.artic.edu/aic/libraries/pubs/1913/AIC1913ArmoryShow_Photo_1.jpg (Erişim:01.11.2016 16.10)

Görsel 12: Sanat Pazarı, Köln, 1967

<http://www.dw.com/en/art-cologne-the-fair-that-revolutionized-the-way-we-buy-art/a-19183052> (erişim: 1.11.2016 16.20)

Görsel 13: Art Basel Sanat Fuarı, İsviçre, 1975

<https://www.artbasel.com/about/history> (Erişim: 1.11.2016 16.42)